

Гілея : збірник наукових праць [гол. ред. В. М. Вашкевич]. — К. : ВІР УАН, 2017. — Вип. 117. — С. 253–260. — Режим доступу : <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=141>

УДК 329.1/6

Корнієнко В., доктор політичних наук, професор, зав. кафедрою суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету (Україна, Вінниця), valkorney@mail.ru

Денисюк С., доктор політичних наук, професор, директор інституту соціально-гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету (Україна, Вінниця), sg_denisiyk@mail.ru

Буряченко О., пошукач кафедри політичних наук Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Україна, Київ) alexvin446644@mail.ru

ПАРТІЙНА ІДЕОЛОГІЯ: СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ, АБО СИНДРОМ «СУСПІЛЬНОЇ КАТАТОНІЇ»?

Представлено теоретико-політологічний аналіз проблеми ціннісного змісту партійних ідеологій в сучасній Україні. Розкрито роль політичних партій України у формуванні політичних смислів і значень, продукуванні партійних політичних цінностей. Проаналізовано статус політичних партій в українському суспільстві та виконання ними ідеологічної функції. Охарактеризовано сутність т.з. «маніпулятивних ідеологій» і їх когнітивну складову. Визначено подальшу перспективу розвитку політичних партій як організаторів ідеологічного і політичного життя в українському суспільстві.

Ключові слова: політичні цінності, політична ідеологія, політична партія, політичний плюралізм, маніпулятивна ідеологія, імідж політичної партії, сила партії

Подальше формування системи цінностей як базових соціальних та політико-психологічних конструкцій, які здатні консолідувати українське суспільство, сьогодні залишається важливим практичним завданням. Різноманітні варіанти розв'язання цього завдання сьогодні стало навіть модним шукати у позадержавній площині, із наголосом на категорії «європейські

цінності», чи «цінності об'єднаної Європи». Загальновідомо, що стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Саме вони постали в якості принципів функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу [1].

Разом із тим, ніяких інновацій для суспільної свідомості українських громадян щодо їх розуміння вони не несуть у тому сенсі, що громадяни України також поділяють ці цінності. Свобода, демократія, солідаризм, повага до прав людини тощо для нас також є цінностями із тією різницею, що їх реалізація в українському суспільстві, на відміну від Європи, потребує навіть не політичної волі, а наявності відповідних усталених духовно-культурних основ суспільства.

Більш того, сьогодні європейські цінності надбали своєрідної утилітарної оболонки і трактуються як певні стандарти технологічних процедур у різних галузях життя суспільства і діяльності держави: формування органів державної влади й управління (стандарти демократії), взаємодії гілок влад, діяльності партій, ставлення влади і громадян до права, взаємодії між державою і громадянином (аспект прав та свобод людини), управління економікою тощо [2]. Ці стандарти і стали цінностями з огляду на те, що дотримуючись їх, європейські країни демонструють значних успіхів у соціально-економічній сфері, а досягнення цих стандартів поки що є лише бажаною метою для українського суспільства й одночасно умовою вступу до європейської спільноти.

Хоча поняття «цінності» вже досить давно є предметом дослідження у філософії, аксіології, соціології, політології, психології та інших науках й розглядається фахівцями як важливий фактор інтеграції соціально-гуманітарного знання, все ще складно говорити про єдиний підхід до їх характеристики. Вживаючи це поняття у сув'язі із поняттям «ідеологія» в контексті нашої наукової розвідки, ми говоримо, насамперед, про цінності

політичні. Лише задля збереження логіки розкриття проблеми, коротко нагадаємо загальновідоме. Під ідеологією (грецьк. «ιδεολογία»: «ιδεα» – прообраз, ідея; й «λογος» – слово, розум, вчення) розуміється система концептуально оформлених поглядів та ідей, система основоположних життєвих цінностей. Саме система цінностей задає основні параметри функціонування ідеології: цілі і засоби, алгоритми сприйняття суб'єктом навколишнього світу і поведінки, способи, підходи до оцінки дійсності.

У свою чергу, визначень поняття «політичні цінності» в науковій літературі є чимало. Так, у сучасному навчальному енциклопедичному словникові із політології (2014 р.) надається дещо спрощене, але точне за суттю: це «погляди, переконання суб'єктів політики щодо важливих для них політичних явищ, процесів та інститутів» [3, с. 741]. Більш спеціальне політологічне трактування політичних цінностей ми вбачаємо у М. Карвата й В. Мілановського: це «ідеї, які виражають відношення великих соціальних груп і потреб суспільства в цілому з точки зору усвідомлення власних потреб» [4].

Не претендуючи на всеохопний аналіз ціннісної проблематики, зазначимо, що інтенсивне дослідження природи цінностей у зарубіжних гуманітарних науках розпочалося наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Цій проблематиці присвятили свої праці такі авторитетні дослідники, як М. Вебер, М. Гартман, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм, К. Клакхон, У. Колб, Т. Парсонс, Р. Перрі, У. Томас і Ф. Знанецький, М. Шелер та інші. Серед сучасних російських дослідників відзначимо В. Бакірова, О. Бакурадзе, О. Богомолова, Д. Вершиніну, М. Здравомислова, Л. Зотову, І. Кравченко, М. Лапіну, Д. Леонтьєва, Д. Сапункова, Л. Титову та ін.

Методологічні та концептуальні аспекти аналізу ціннісної проблематики, в тому числі системи політичних цінностей, надзвичайно різноманітні й суперечливі. Найбільш помітний внесок у вивчення ціннісної проблематики зробили вітчизняні фахівці: О. Бабкіна, В. Бебик, О. Білий, Е. Гансова, М. Головатий, Є. Головаха, А. Горбань, В. Горбатенко, Н. Жабинець, Н. Костенко, В. Кремень, С. Makeєв, М. Міщенко, М. Михальченко, І. Овчар,

Н. Паніна, І. Попова, В. Ребкало, А. Ручка, Ф. Семенченко, Б. Цимбалістий, А. Чередниченко, М. Шульга Ю. Щербакова, О. Яременко та ін.

Сьогодні певні ціннісні основи розвитку суспільства пропонують швидше політичні партії, аніж держава в цілому. Саме в їх програмах, незалежно від місця партії в політичній системі, містяться своєрідні ціннісно-ідеологічні конструкції, які претендують на «універсальність» в загальноукраїнському масштабі [10, с. 84]. З одного боку, досліджуючи, наприклад, динаміку змін електоральних уподобань в ході передвиборчих кампаній, напевно, більш виправданою була б орієнтація на вивчення особистості через систему атитюдів, але вони більш рухливі, ніж політичні цінності. Якщо ж розглядати більш фундаментальні трансформації суспільної свідомості, то саме аналіз ціннісних основ політичних партій, як представляється, дає більш достовірну картину змін, ніж відстеження «швидкоплинних» змін установок особистості в силу того, що вони носять як би «застиглий» характер в писаних програмних документах.

З урахуванням означеного, метою нашої наукової розвідки є загальний політологічний аналіз ціннісного змісту ідеологій політичних партій в сучасній Україні, їх сенси, своєрідність та необхідність в контексті соціально-політичних викликів українського суспільства.

Але відразу розпочнемо із постановки цілком закономірного питання: чому жодна партійна ідеологія, як система цінностей, не «приживається» у свідомості громадян настільки, щоб стати об'єднувальною в українському суспільстві? Самий факт постановки цього запитання потребує деякого попереднього уточнення.

Загальновідомо, що згідно ст. 15 Конституції України жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Слід також визнати, що вищевказана стаття Конституції є важливою ознакою демократичності нашого суспільства. Але чи має демократія ціннісне значення, якщо не працює на загальне благо? Чи не призводить різноманіття ідеологій до розпорошення загальних зусиль, націлених на розвиток суспільства? Ідеологія для суспільства

— усе одно, що сенс життя для людини без якого вона не здатна повноцінно соціалізуватися і реалізувати себе в соціумі. Подібно до цього й суспільство не може без ідеологічно визначеної загальноприйнятої стратегічної мети вдосконалюватися й рухатися вперед. Отже ідеологія визначає стратегію функціонування і розвитку соціуму. Тому вона виступає певною цінністю суспільства. Але це, з іншого боку, безумовно, не означає, що якась ідеологія повинна бути силоміць нав'язаною. Усе це давно усвідомлені істини.

Закономірно, що партії як громадські об'єднання, за своєю природою є вільними і в певній мірі незалежними об'єднаннями громадян, отже, як добровільні об'єднання громадян вони мають право на свободу політичних поглядів і політичних ідей. Тому ідеологія партій може не збігатися з ідеологією розвитку держави (якщо вона є), або суперечити їй. У стосунках між партіями і державою проявляється їх взаємна спроможність до пристосування й до спільної модернізації, яка неминуча для будь-якого політичного транзиту, тим паче для демократичного. Політичні партії, з огляду на свої іманентні властивості, покликані ідейно, світоглядно і організаційно супроводжувати такий перехід, нейтралізуючи його ризики.

Також партія може критично ставитися до внутрішньо- і зовнішньополітичного курсу держави, а також до конкретних стратегій і тактик голів держави — Президента України, прем'єр-міністра тощо. Таким чином, наявність протиріч у стосунках між партіями і державою, а також між партійними лідерами та першими особами органів влади і управління цілком природно. Саме на базі таких протиріч й складаються ідеології і програми політичних партій.

При цьому, ще раз підкреслимо, в ідеалі від них очікуються програми стратегічного управління і динамічного розвитку, об'єднання основної маси населення і еліти навколо спільних національних інтересів, цілей і завдань, щоб суспільство могло прискорено й інноваційно розвиватися. У свою чергу громадяни також мають право на вибір ідеології, світогляду, політичних поглядів, політичних інтересів.

Слід зазначити і те, що роль українських партій у формуванні політичних смислів і значень обмежена багатьма факторами. Насамперед, політична практика показує, що сьогодні істотно звужені можливості і необхідність продукувати і просувати партійні політичні цінності. Причини цьому є різні: від окремих моментів монополізації політичного простору (раніше — КПС/КПУ, нещодавно — партія Регіонів) — до реальної відсутності «ідеологічності» самих політичних партій.

Сьогодні ми спостерігаємо певне спрощення ідеологічного спектру: партії, опинившись в залежному становищі від статусних акторів, а, простіше, політичних лідерів (сьогодні їх ще називають «фронтменами») у своїй ідеологічній творчості, стали орієнтуватися перш за все на них [5]. Політичне лідерство вже давно стало майже вирішальним чинником політичної перемоги в Україні. Фактично всі виборчі кампанії останніх років в Україні були «лідерськими», і це не дивно в умовах соціально неструктурованого суспільства.

Так, за дослідженням Центру Розумкова, головним мотивом голосування на виборах 2014 р. для більшості (62%) респондентів була саме симпатія до лідера партії [6]. Однак ми відштовхуємося від тієї аксіоми, що партії — це стійкий політичний інститут, і як би там не було, в періоди загострення соціальних конфліктів посилюється суспільний запит на нові ідеї, а не лише на нові обличчя політичних персон. Але слід зазначити й інше: всі останні виборчі кампанії були по суті абсолютно деідеологізовані. Чому?

У науковій літературі існує думка, що в 1990-2000 роках можливості політичних партій були істотно вищими за сучасний етап. Це можна пояснити декількома обставинами. Насамперед, більш значним був сегмент електорату, чия думка визначалася політичними переконаннями. Безумовно, цінності пізнього радянського суспільства несли на собі відбиток як офіційної ідеології, так і специфічних радянських «традицій», радянської «міфології». Тому політичні партії більш ефективно виконували ідеологічну функцію під впливом «радянської спадщини». Виборці в той період були виключно політизовані, а

тому партії із необхідністю повинні були відповідати на запропоновані їм ідеологічні питання. Партіям і рухам слід було визначитися стосовно реформ, які розпочалися й мали за мету докорінно змінити життя в країні.

Але поступово політичні партії стали відмовлятися від формування глибинних і змістовно наповнених ціннісних конструкцій, замінивши їх двозначними політичними термінами, зміст яких використовується для розв'язання нагальних завдань в умовах боротьби за голоси виборців.

Сьогодні загальна картина така: станом на вересень 2016 р. в Україні зареєстровано 344 діючі політичні партії, що в кілька разів перевищує показники у інших державах Східної Європи [7]. Але на початку 2017 р. в країні вперше за час після Євромайдану майже 80 % населення, за даними опитування Центру Разумкова, в принципі не довіряє партіям. За соціологією фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» й Центра Разумкова (опитування проведене в період 16-20 грудня 2016 р.), якби вибори відбулися найближчим часом, прохідний бар'єр у 5% подолали б сім політичних сил. Але результати кожної виявилися б скромними: наприклад, Батьківщина Юлії Тимошенко — 11 %, пропрезидентський Блок Петра Порошенка (БПП) — близько 10 %, трохи менше — у Опозиційного блоку, що складається з екс-регіоналів. Радикальна партія Олега Ляшка (РПЛ) отримала б голоси 7,8 % опитаних, Самопоміч львівського мера Андрія Садового — 7,6 % [8]. Отже, виникає проблема не лише довіри до українських партій, але й їх реальної спроможності відповідати на запити й розв'язувати проблеми суспільства. Знову ж за даними соціологічних досліджень 48% громадян України вважають, що сьогодні немає такої партії, яка представляє їх інтереси [9]. Досить низький рейтинг конкретних українських партій і невисокий рівень довіри до них свідчать не про заперечення даного інституту в принципі, а про низьку функціональність реально існуючих партій в порівнянні з тими нормативними уявленнями, які сформовані в українських громадян в ході актуалізації партійних ідеологій.

Тоді виникає ще одне питання: наскільки є необхідним і чим виправданий цей «політичний плюралізм», уособлений багаточисельними партіями і який вже давно «набив оскому» у громадян України?

По-перше, відомо, що однією із причин появи великої кількості політичних партій є спрощений механізм їх реєстрації.

По-друге, збір підписів виборців на підтримку партії створює можливості для численних фальсифікацій та часто не виражає реальної підтримки громадянами тієї чи іншої політичної сили. Нерідко використовуються фіктивні списки виборців, у яких одні й ті ж особи регулярно підтримують створення різних політичних партій [7, с.2]. Не всі парламентські партії також є реальними (наявність власного апарату, інфраструктури тощо). Таким чином абсолютну більшість партій взагалі слід вважати фейковими («fake» — підробка (англ.)).

По-третє, існує велика кількість клонів політичних партій, які мають співзвучні із ними назви. Так, у 2015 році з'явилася «Партія конкретних справ», назва якої співзвучна із партією «За конкретні справи» О. Гереги. Серед інших прикладів — є партія «Відродження», зареєстрована у 2004 році В. Хомутиником а також існує «Всеукраїнське об'єднання «Відродження» і «Відродження України». Існує «Партія рішучих змін» та «Партія рішучих громадян»; «Опозиційний блок», «Опозиційна сила» та «Опозиційний союз»; «Народний фронт» та «Фронт змін», «Самопоміч» та «Об'єднання «Самопоміч» [7, с. 8].

По-четверте, існує значна кількість політичних партій, які взагалі не беруть активну участь у виборах. Так, із створених у 2015 році партій, що могли взяти участь в чергових місцевих виборах, лише менше половини висунули кандидатів – 22 партії із 50. Ще вісім політичних сил заявили про своє бажання взяти участь в місцевих виборах, але так і не висунули жодного кандидата [7].

Отже, не можна зводити відповіді на поставлені вище запитання тільки до специфіки політичної культури громадян України, яка за цих об'єктивних причин важко піддається партійно-ідеологічній актуалізації. Диверсифікація

самих класичних ідеологій і відповідно партійних програм, запозичення цінностей, взаємопроникнення світоглядних основ ідеологій призвело до того, що кордони між ними стираються і стають розпливчастими і важко обумовленими навіть для фахівців-політологів, а не тільки для пересічних громадян України. Таке явище дезорієнтує громадян щодо вибору між конкретними партіями й здатне викликати у них своєрідну «суспільну кататонію» (синдром, що характеризується руховими розладами) в сенсі — до якої партії рухатися й віддавати перевагу на виборах. При цьому, є факти, що доволі часто не в змозі ідентифікувати потрібну політичну силу не лише виборці, а й навіть представники виборчих адміністрацій.

Але, як факт, така кількість партій в Україні є, тому повернемося до характеристики їх ціннісно-ідеологічних основ. Досліджуючи політичні цінності в структурі партійних ідеологій, необхідно відрізнити їх від таких когнітивних конструкцій, як політичні уявлення та ідеї.

Політичні уявлення являють собою когнітивні конструкти в структурі масової свідомості, що відображають політичну реальність. Вивчаючи політичні уявлення в програмах політичних партій, слід виділити в їх структурі два елементи: ядро і периферію, співвідношення яких обумовлено ступенем розробленості ідеології і послідовністю її трансляції. Поняття «ідеї» є більш розмитим і в науці найчастіше асоціюється з різними формами організації свідомості, представленими у вигляді теорій, програм, доктрин. При цьому вони не завжди чітко відокремлюються від уявлень і цінностей: ідеї можуть виступати і в розпорочених формах колективних уявлень і норм, когнітивних моделей і ціннісних орієнтацій, які здаються очевидними і не завжди піддаються точному формулюванню. Звідси таке різноманіття досліджень ідейно-символічного простору політичних партій, які проводяться на різних теоретико-методологічних підставах.

Щодо сутнісної наповненості ідеології існуючих сьогодні українських політичних партій, нам представляється, що вона повинна являти собою ранжування найбільш значущих суспільних проблем, які потрібно розв'язати в

першу чергу, роз'яснення причин їх існування, їх сутності, а також способів, етапів та принципів їх розв'язання. Власне, ціннісні орієнтації, ідеологія будь-якої партії складає концептуальну основу її діяльності, як би не активно не говорили сьогодні про те, що ідеологія втрачає мобілізуючої функції та ключову роль у партійному будівництві.

Далі, саме наявність партійної ідеології повинна породжувати міжпартійні дискусії щодо шляхів і ліній суспільно-колективної творчості, визначати основні тренди розвитку самого суспільства, формувати модель майбутнього. Але якщо немає дискусії між політичними партіями про політичні концепції, актуальні цінності [11] (якщо немає концептуальної основи для самої дискусії!), яким чином вирішити будь-яку проблему, якщо партія перебуває при владі? Отже, якщо партії хочуть мати довгостроковий успіх, вони повинні мати програмні і концептуальні основи та змістовні обговорення.

Саме через такий підхід слід виявляти конкурентоспроможність партій, скільки б їх не існувало. Бо ідеологія здатна, на відміну від інших форм суспільної свідомості, що дуже важливо — формувати політичний ідеал суспільного розвитку, якого нам так не вистачає [12].

Слід погодитися із Ю. Розенфельдом [13, с. 17], що цінності взагалі є своєрідними політичними ідеалами, бажаннями та інтересами громадян та політичних діячів, а в методології М. Вебера, система цінностей слугує «ідеальними конструктами», за допомогою яких здійснюється пізнання світу політики. За допомогою політичних цінностей людина отримує своєрідний стандарт оцінки політика, яка допомагає орієнтуватись учасникам політичного процесу при виборі суб'єктів політики.

У вітчизняних експертів думки щодо наявності ідеології різні: 75% експертів вважають, що партії повинні мати певну ідеологію, на основі цінностей і принципів якої формуються партійні та передвиборні програми. 6% експертів поділяють думку, що ідеологія не є обов'язковою, партія може формувати власні програми відповідно до політичної доцільності. 13% вважають прийнятними обидва підходи [14]. Що до цього, показовим є зауваження

М. Кармазіної: «Наприкінці 1980-х років ми починали з народного руху «За перебудову», а сьогодні закінчуємо «За Кернеса!». Про яку ідеологію ми говоримо, про які програми?.. Я думаю: чого мене, сіренького виборця, може навчити партія «За Кернеса»? Я її навіть чути не хочу, але розумію, що на кожного покупця – свій товар...» [15, с. 159]. Із цим зауваженням слід погодитися: ідеологія сучасних партій формується, в тому числі, за схемою: цілі партії (лідера) — врахування потреб електорату — пропозицію електорату — попит електорату — корекція пропозиції.

У той же час не можна сказати, що ціннісно-світоглядне ядро партійних ідеологій зникає зовсім, воно швидше відсувається на другий план, поступаючись місцем тактичним завданням завоювання і утримання влади. Для реалізації цього існують, принаймні, два важливих інструмента: а) конструювання у свідомості громадян привабливого й ефективного іміджу (бренду, репутації) політичної партії; б) використання так званої «маніпулятивної» ідеології, яка обумовлюється існуванням першого пункту. Тобто, технологічно сформований імідж політичної партії не лише «не відмовляється», а із необхідністю містить у собі ідеологічну складову [16, с. 285]. Але ідеологія у структурі іміджу політичної партії суттєво ним же і коригується.

Найбільш значущою характеристикою «маніпулятивних ідеологій» є їх когнітивна складова: вони провокують когнітивну дезорієнтацію громадян, сприяючи розвитку «суспільної кататонії», помилкової мотивації і когнітивного дисонансу, ефекту спотвореної інформації, перешкоджаючи адекватному сприйняттю й осмисленню політичної реальності.

Ці ідеології відрізняються від класичних, низкою ознак. Так, у них немає стабільного «ідеологічного ядра». Вони створюються в основному політичними технологами і мають переважно технологічний, еkleктичний і міфологічний характер, аніж теоретико-методологічний. Маніпулятивні ідеології не містять обґрунтованих розробок перспектив політичного розвитку, тому широко використовуються різними партійними fake-структурами та організаціями. Такі

партії прикриваються яскравими гаслами і назвами, але мають на увазі під ними зовсім інший сенс.

За рахунок цього партії мають можливість легко «мімікріювати» в залежності від власної вигоди — змінювати свої назви, форми, принципи роботи, що фактично дозволяє уникати політичної відповідальності, але із збереженням статусних привілеїв лідерів партії.

Наприклад, Партія пенсіонерів «легко і невимушено» перетворилася в партію «За Україну!», не змінивши нічого, крім назви. Спочатку був Народний рух України, далі зареєструвався Народний рух «За єдність!». Сьогоднішня партія «Республіканська платформа» щонайменше п'ять разів змінила свою назву. Не зовсім зрозумілі за своєю суттю партії із назвами: «5.10», політична партія «Офіцерський корпус», політична партія «Піратська Партія України», політична партія «Добрий самарянин» та ін. Одна і та ж партія, зберігаючи свою структуру може «подорожувати» від однієї ідеології до іншої. Часто ідеологічні настанови українських партій, членів міжнародних асоціацій, не відповідають орієнтаціям їх західних партнерів. Прикладом цього є членство лівоцентристської «Батьківщини» у правій Європейській Народній Партії (ЄНП) тощо. В результаті деякі партії перетворилися в ідеологічно аморфні організації, одним з провідних принципів яких стало невідповідність декларованого і реального змісту.

За словами М. Примуша, нові політичні сили («Самопоміч», Радикальна партія О. Ляшка) замість ідеологічних ознак намагаються втілити популярний у країнах ЄС принцип «універсальності» — узгодження власної позиції з широким колом бізнес-інтересів, громадянських активів, простих громадян тощо [10, с. 85].

Перехід ряду політичних партій на режим ідеологічного «універсалізму» не деідеологізував їх, як це часто представляють, а тільки посилив маніпулятивність ідеологій, з яких стали «відбиратися» різні, часто суперечливі ідеї, і об'єднуватися в туманні гасла-програми, які хоча в принципі і «зачіпають» багато важливих питань, але не розкривають ані шляхів їх

розв'язання, ані механізмів реалізації, камуфлюючи відповідні партійно-елітні інтереси.

Повертаючись до відмінних рис сучасних партійних ідеологій слід визначити, наприклад, такі:

- установка на ретрансляцію ідей, привнесених із зовні, замість формування власних;

- ідеологічний еклектизм, відсутність стабільного «ідеологічного ядра», що включає в себе базові політичні цінності, ідеї, принципи;

- постійна трансформація ідей у залежності від змін зовнішньої соціально-політичного середовища;

- «віртуалізація» ідеологічної діяльності політичних партій, яка полягає у переміщенні партіями акцентів цієї діяльності з безпосереднього спілкування з виборцями у медіа- та інтернет-простір [17];

- технологічне формування у свідомості громадян позитивного «образу» політичної партії, а не уявлення про її політичну програму.

Слушним видається зауваження української дослідниці А. Колодій, яка детально аналізуючи ідеологію сучасних українських партій, зазначає: «об'єднуватися треба навкруг чітко і предметно (а не у вигляді гасел) сформульованої, ціннісно визначеної програми, у якій має бути окреслене як бачення перспективи, так і конкретні завдання на найближчий час» [18, с. 81].

Нарешті, останнє: якою мірою негативне сприйняття сучасних партійних ідеологій впливає на силу і роль партії? Щоб отримати відповідь на це питання, необхідно визначитися із тим, як вимірюється сила партій. Дослідження політичних партій показують, що як на раціональному, так і на ірраціональному рівні громадяни України в більшості своїй не мають когнітивно чітких образів політичних партій і навіть напередодні виборів не надають особливого значення місцю і їх ролі в сучасній Україні. Тим не менш, стандартним індикатором, який використовується в порівняльній оцінці сили партії, є кількість її членів. Цей спрощений індикатор широко використовується, проте з ним потрібно поводитися дуже обережно: кожен, хто безпосередньо займається

дослідженнями партійних організацій, знає, як «округлюються» числа. Тобто, кількість членів дає простий індикатор для вимірювання «сили» партії, але цей індикатор досить не надійний.

Почасти українські партії зовсім не мають реальних членів, крім своїх власних керівників. Так, парадоксальним чином у період 2014-2015рр., громадяни обрали до Парламенту партії, які фактично ще не існували, свого роду «протопартії», які отримали представництво у Верховній Раді, не маючи взагалі членської бази та організаційної структури. Голосування більшої частини виборців відбувалося «авансом» [19].

«Розмитий» статус членства в політичній партії, юридично підтверджений Законом України «Про політичні партії в Україні» (ст. 6), призводить до негативних явищ, що слід вважати оманною виборців. А саме: «Громадянин України має право в будь-який час зупинити чи припинити своє членство в політичній партії шляхом подання заяви... Членство в політичній партії зупиняється чи припиняється з дня подання такої заяви та не потребує додаткових рішень...» [20].

З іншого боку ми можемо спостерігати, як ідеологічні уподобання й цінності членів різноманітних партій часто виявлялись нічим іншим, як політичною мімікрією. В українському парламенті можна було нарахувати більше 30 депутатів, які не раз її демонстрували. Точкою відліку слід взяти 2002 р., коли переможцями парламентських виборів вперше стали демократи — блок «Наша Україна». Але не встиг В. Ющенко розсадити колег в сесійній залі, як вони попрямували в прокучмівську фракцію «За єдину Україну». Першим пішов другий номер виборчого списку, профспілковий лідер А. Стоян. З часом «змінили свої погляди» представники «Нашої України» Тарас Чорновіл, галицькі бізнесмени Ігор Насалик, Петро Димінський. 2 березня 2013 р. партія «Наша Україна», з якою пов'язані найбільші очікування і найбільші розчарування мільйонів українців, де-факто перестала існувати. Учасники XII з'їзду вибачилися перед українцями за свого лідера Віктора Ющенка, за його

співпрацю з нинішньою владою, і оголосили про ліквідацію партії [21]. Й прикладів таких можна наводити багато.

Відомий американський політолог Хуан Лінц у свій час своєрідно визначив ті якості, які, із урахуванням сучасної громадської думки, повинна мати політична партія. У цьому сенсі він розглядає партії як «необхідне зло»: вони служать інструментом, без якого не можна обійтись в зборі та каналізування голосів і вимог громадян, але в той же час сприймаються як примхлива і дорога машинерія, в якій знайшли притулок безліч честолюбців, паразитів і любителів наживи...[22].

Отже, в сучасних умовах ідеологію вже недостатньо представляти тільки у вигляді класичних або новогібридних матриць або наративів. Вона виступає у вигляді різноманітних способів ціннісно-ідеологічного світобачення. З іншого боку, політичні партії набули ідеологічної аморфності, тому що жодна з політичних ідей на сьогоднішній день не здатна зібрати під свої прапори значну кількість відданих послідовників. А розвинені політичні технології дозволяють домогтися багато чого без зайвої ідеологізації.

В контексті цього постає питання: як унеможливити явище «суспільної кататонії» стосовно ідеологій політичних партій у свідомості українських громадян? Зупинимось, принаймні, на трьох варіантах.

Перший: умовно назвемо його — «провокаційний». Суспільно-політичне життя минулих років підказує — звести усе до єдиної домінуючої у суспільстві ідеології, а отже, до заперечення партійного плюралізму, коли проблема вибору партійної ідеології, як і самої партії, об'єктивно відпадає. Це варіант більш абстрактний, аніж реальний і не має сьогодні практичного підґрунтя. Але ми його вже проходили і добре пам'ятаємо про його наслідки й ціну.

Другий варіант можна назвати «прагматичний»: зацікавити пересічного громадянина у необхідності вибору саме відповідної політичної партії. Але до ціннісно-усвідомленого вибору це не має відношення, тому що в основі його лежить матеріальне зацікавлення громадян голосувати за ту чи іншу партій, а то й стати її членом. Й це почасти «працює» в нашому суспільстві з огляду на

матеріальний стан українських громадян. Тому вислів: «Що ви для мене зробили, щоб я за вас голосував?» — все ще залишається актуальним.

Третій варіант — нам хотілося б вважати «істинним». Попри багаточисельні зауваження про те, що про політичну ідеологію зараз говорити не актуально: мовляв, на перший план виходять проблеми, пов'язані з політичними процесами і способами управління ними. Що ідеологія стає симулякром й виключно виступає інструментом нової політики, спрямованої на імітацію політичного процесу, ми переконані — штучна відмова від ідеології веде до політичного розброду і хитання, економічного спаду, культурної деградації і духовно-морального спустошення. Те, що ідеологічні партії не мають майбутнього — перебільшення: насправді значна частина українських громадян хотіли б бачити партії такими, що базують свою діяльність на основі певної ідеології.

Крім того, є закономірним, що партії в силу свого іманентного призначення є не тільки носіями, а й генераторами ідеологій, світоглядів і політичних ідей і цінностей, спрямовуючи свою діяльність на досягнення «великих цілей» або ж на розв'язання актуальних для суспільства проблем. І нехай самостійне значення для втілення партійної ідеології мають програмні принципи політичних партій, слогани, бренди, їх іміджі тощо, найважливіший вектор в цьому контексті — діяльність сучасних партій саме як організаторів ідеологічного і політичного життя. Бо цілком очевидно, що робота над подальшою розбудовою демократичної України потребує не лише кваліфікованих трудових ресурсів, але й усталених ідеологічних переконань.

Істина полягає в тому, що оскільки взагалі існують політичні партії, остільки виникає необхідність у формуванні партійної ідеології, як обов'язкового для політичних партій процесу. В основі організації ідеологій повинні лежати моделі, що включають в себе такі категорії, як критерії участі, дії, цілі, цінності і норми, соціальні позиції, які здатні корелювати ключові виклики сучасній Українській державі. У цих категоріях міститься важлива інформація, необхідна для визначення групи приналежності, її взаємин з іншими групами, і,

головне, відповідь на питання — хто ми є і які цілі й цінності лежать в основі нашої діяльності?

До того ж, соціологічні дослідження свідчать, що українські громадяни не задоволені в цілому не партіями як такими, а конкретними партіями, а тому готові дати кредит довіри «кращим» політичним силам й очікують на їх появу. Тут для партій виявляється можливість формувати не лише партійну ідеологію, а й ідеологію партій, «ідеологію партійності», так би мовити. Саме на базі ідеології партій повинна здійснюватись концентрація політичної та партійної влади на патріотичному, правозахисному та інтеграційному напрямках, на допомозі громадянам щодо захисту їх прав від свавілля самої влади, корупції, несправедливості тощо.

Отже, дослідження тематики, пов'язаною із політичною ідеологією політичних партій як системи цінностей, залишається, на наш погляд, актуальною для політичної науки. Існує постійна необхідність досліджувати не тільки системи декларованих політичними партіями політичних цінностей в своїх програмах, а й особливості їх сприйняття громадянами. Тільки таке комплексне і всебічне вивчення зазначеної проблематики дозволить виявити ті точки дотику, на основі яких згодом можна буде вносити корективи в самий партійно-ідеологічний простір сучасної України.

Список використаних джерел

1. *Амельченко Н.* Цінності об'єднаної Європи [Електронний ресурс] / Н. Амельченко. — Режим доступу : http://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf.— Назва з екрана.

2. *Терещенко Т. В.* Цінності європейської цивілізації [Текст] : навчально-методичний посібник / Т. В. Терещенко. — Черкаси : видавець С. Г. Кандич, 2016. — 172 с.

3. *Ярошенко А.* Цінність політична [Текст] / А. Ярошенко // Політологія : навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів

акредитації / за наук. ред. д-ра політ. наук Н. М. Хоми. — Львів : «Новий світ – 2000», 2014. — 779 с.

4. Карват М. Политические ценности // Элементы теории политики [Текст] / М. Карват, В. Милановский ; под. ред. В. П. Макаренко. — Ростов-н/Д. : изд-во Ростов, ун-та, 1991. — С. 232.

5. Денисюк С. Г. «Персоніфікація» vs «репутація» у політичному контексті математичного моделювання виборчих переваг [Текст] / С. Г. Денисюк, В. О. Корнієнко, А. В. Слободянюк // European Political And law Discourse. — 2016. - Vol. 3, iss. 2. — P. 165–171.

6. Політичні партії і партійна система України на сучасному етапі: думки громадян [Текст] // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 143.

7. Звіт КВУ: «Стан політичних партій напередодні державного фінансування» [Електронний ресурс] // Комітет виборців України (Всеукраїнська громадська організація). — Режим доступу : <http://cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug>. — Назва з екрана.

8. Тотальне розчарування: ЗМІ дізналися, як руйнується довіра виборців до політиків (інфографіка) [Електронний ресурс] // УНІАН. — 2017. — 19 січня. — Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/1732486-totalne-rozcharuvannya-zmi-diznalisya-yak-ruynuetsya-dovira-vibortsiv-do-politikiv-infografika.html>. — Назва з екрана.

9. Партії як представники інтересів громадян [Текст] // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 105.

10. Примуш М. Сучасні політичні партії в Україні не мають «генеральних планів розвитку» [Текст] / М. Примуш // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 84–86.

11. Денисюк С. Г. Актуальні політичні цінності сучасного суспільства [Текст] / С. Г. Денисюк // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — 2013. — № 3 (17). — С. 232–234.

12. Корнієнко В. О. Ідеал політичний [Текст] / В. О. Корнієнко // Політологія : навчальний енциклопедичний довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів

акредитації / за наук. ред. д-ра політ. наук Н. Н. Хоми, В. М. Денисенко, О. М. Сорба [та ін.]. — Львів : «Новий Світ-2000», 2014. — С. 234–235.

13. *Розенфельд Ю. М.* Політологія [Електронний ресурс] : підручник / Ю. М. Розенфельд, Л. М. Герасіна, Н. П. Осипова [та інш.]. — Харків : Право, 2001. — Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/polit/271-rozenfeld.html>. — Назва з екрана.

14. *Перспективи* розвитку політичних партій і партійної системи, модель майбутньої партії // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 101.

15. *Кармазіна М.* Партії є такими, якими їм дозволяє бути суспільство [Текст] / М. Кармазіна // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 158–159.

16. *Корнієнко В. О.* Політичний імідж як чинник позиціювання суб'єкта політики [Текст] / В. О. Корнієнко // Прикладна політологія : навчальний посібник. — Київ : Видавничий центр «Академія», 2008. — С. 270–295.

17. *Корнієнко В. О.* «Шустерізація» [Текст] / В. О. Корнієнко // Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов [та ін.] ; за наук. редакцією Н. Хоми. — Львів : «Новий Світ-2000», 2015. — С. 269.

18. Колодій А. Так звані нові партії практично нічим не відрізняються від старих [Текст] // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 79–81.

19. *Партійна* система після майдану: наслідки і чинники [Текст] // Національна безпека і оборона. — 2015. — № 6–7. — С. 22.

20. *Про* політичні партії в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III (Редакція від 26.11.2016). — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>. — Назва з екрана.

21. *Чернышов Р.* Оранжевые генералы. Кто породил и убил Нашу Украину [Электронний ресурс] / Р. Чернышов // Лига. Новости. — 2013. — 6 марта. — Режим доступа : <http://news.liga.net/articles/politics/821976->

oranzhevye_generaly_kto_porodil_i_ubil_nashu_ukrainu.htm/section1/. — Название с экрана.

22. *Linz J. Anti-party sentiments in Southern Europe // Political parties: Old concepts and new challenges / Gunther R., Montero J.R., Linz J. (eds). — Oxford: Oxford univ. press, 2002. — P. 257–290.*

References

1. Amel`chenko N. Cinnosti ob'yednanoyi Yevropy` [Elektronny`j resurs] / N. Amel`chenko. — Rezhy`m dostupu : http://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf. — Nazva z ekrana.

2. Tereshhenko T. V. Cinnosti yevropejs`koyi cy`vilizaciyi [Tekst] : navchal`no-metody`chny`j posibny`k / T. V. Tereshhenko. — Cherkasy` : vy`davec` S. G. Kandy`ch, 2016. — 172 s.

3. Yaroshenko A. Cinnist` polity`chna [Tekst] / A. Yaroshenko // Politologiya : navchal`ny`j ency`klopedy`chny`j slovny`k dovidny`k dlya studentiv VNZ I-IV rivniv akredy`taciyi / za nauk. red. d-ra polit. nauk N. M. Xomy`. — L`viv : «Novy`j svit – 2000», 2014. — 779 s.

4. Karvat M. Poly`ty`chesky`e cennosty` // Эlementы теоры`y` poly`ty`ky` [Tekst] / M. Karvat, V. My`lanovsky`j ; pod. red. V. P. Makarenko. — Rostov-n/D. : y`zd-vo Rostov, un-ta, 1991. — S. 232.

5. Deny`syuk S. G. «Personifikaciya» vs «reputaciya» u polity`chnomu konteksti matematy`chnogo modelyuvannya vy`borchy`x perevag [Tekst] / S. G. Deny`syuk, V. O. Korniyenko, A. V. Slobodyanyuk // European Political And law Discourse. — 2016. - Vol. 3, iss. 2. — P. 165–171.

6. Polity`chni partiyyi i partijna sy`stema Ukrayiny` na suchasnomu etapi: dumky` gromadyan [Tekst] // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 143.

7. Zvit KVVU: «Stan polity`chny`x partij naperedodni derzhavnogo finansuvannya» [Elektronny`j resurs] // Komitet vy`borciv Ukrayiny` (Vseukrayins`ka gromads`ka

organizaciya). — Rezhy`m dostupu : <http://cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug>. — Nazva z ekrana.

8. Total`ne rozcharuvannya: ZMI diznaly`sia, yak rujnuyet`sia dovira vy`borciv do polity`kiv (infografika) [Elektronny`j resurs] // UNIAN. — 2017. — 19 sichnya. — Rezhy`m dostupu : <http://www.unian.ua/politics/1732486-totalne-rozcharuvannya-zmi-diznalisya-yak-ruynuetsya-dovira-vibortsiv-do-politikiv-infografika.html>. — Nazva z ekrana.

9. Partiyi yak predstavny`ky` interesiv gromadyan [Tekst] // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 105.

10. Pry`mush M. Suchasni polity`chni partiyi v Ukrayini ne mayut` «general`ny`x planiv rozvy`tku» [Tekst] / M. Pry`mush // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 84–86.

11. Deny`syuk S. G. Aktual`ni polity`chni cinnosti suchasnogo suspil`stva [Tekst] / S. G. Deny`syuk // Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «Yury`dy`chna akademiya Ukrayiny` imeni Yaroslava Mudrogo». — 2013. — # 3 (17). — S. 232–234.

12. Korniyenko V. O. Ideal polity`chny`j [Tekst] / V. O. Korniyenko // Politologiya : navchal`ny`j ency`klopedy`chny`j dovidny`k dlya studentiv VNZ I-IV rivniv akredy`taciyi / za nauk. red. d-ra polit. nauk N. N. Xomy`, V. M. Deny`senko, O. M. Sorba [ta in.]. — L`viv : «Novy`j Svit–2000», 2014. — S. 234–235.

13. Rozenfel`d Yu. M. Politologiya [Elektronny`j resurs] : pidruchny`k / Yu. M. Rozenfel`d, L. M. Gerasina, N. P. Osy`pova [ta insh.]. — Xarkiv : Pravo, 2001. — Rezhy`m dostupu : <http://radnuk.info/pidrychnuku/polit/271-rozenfeld.html>. — Nazva z ekrana.

14. Perspekty`vy` rozvy`tku polity`chny`x partij i partijnoyi sy`stemy`, model` majbutn`oyi partiyi // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 101.

15. Karmazina M. Partiyi ye taky`my`, yaky`my` yim dozvolyyaye buty` suspil`stvo [Tekst] / M. Karmazina // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 158–159.

16. Korniyenko V. O. Polity`chny`j imidzh yak chy`nny`k pozy`ciyuvannya sub'yekta polity`ky` [Tekst] / V. O. Korniyenko // Pry`kladna politologiya :

navchal`ny`j posibny`k.— Ky`yiv : Vy`davny`chy`j centr «Akademiya», 2008. — S. 270–295.

17. Korniyenko V. O. «Shusterizaciya» [Tekst] / V. O. Korniyenko // Novitnya polity`chna leksy`ka (neologizmy`, okazionalizmy` ta inshi novotvory`) / I. Ya. Vdovy`chy`n, L. Ya. Ugry`n, G. V. Shy`punov [ta in.] ; za nauk. redakciyeyu N. Xomy`. — L`viv : «Novy`j Svit-2000», 2015. — S. 269.

18. Kolodij A. Tak zvani novi partiyi prakty`chno nychy`m ne vidriznyayut`sia vid stary`x [Tekst] // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 79–81.

19. Partijna sy`stema pislya majdanu: naslidky` i chy`nny`ky` [Tekst] // Nacional`na bezpeka i oborona. — 2015. — # 6–7. — S. 22.

20. Pro polity`chni partiyi v Ukrayini [Elektronny`j resurs] : Zakon Ukrayiny` vid 05.04.2001 # 2365-III (Redakciya vid 26.11.2016). — Rezhy`m dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>. — Nazva z ekrana.

21. Chernushov R. Oranzhevyye generaly. Kto porody`l y` uby`l Nashu Ukray`nu [Elektronny`j resurs] / R. Cherny`shov // Ly`ga. Novosty`. — 2013. — 6 marta. — Rezhy`m dostupa : [http://news.liga.net/articles/politics/821976-oranzhevyye-general-y\\_kto\\_porodil\\_i\\_ubil\\_nashu\\_ukrainu.htm/section1/](http://news.liga.net/articles/politics/821976-oranzhevyye-general-y_kto_porodil_i_ubil_nashu_ukrainu.htm/section1/). — Nazvany`e s ekrana.

22. Linz J. Anti-party sentiments in Southern Europe // Political parties: Old concepts and new challenges / Gunther R., Montero J.R., Linz J. (eds). — Oxford: Oxford univ. press, 2002. — P. 257–290.

Kornienko V., Doctor of Political Sciences, Professor, Head. Department of social and political sciences Vinnytsia National Technical University (Ukraine, Vinnitsa), valkorney@mail.ru

Denysyuk S., Doctor of Political Sciences, Professor, Director of the Institute of Social and Human Sciences Vinnytsia National Technical University (Ukraine, Vinnitsa), sg_denisiyk@mail.ru

Buryachenko O., search engine Political Science Department of the Kyiv National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine) alexvin446644@mail.ru

Party Ideology, Values, Or Syndrome "Public Catatonia"?

Presents theoretical and political analysis problems of value content of party ideologies in modern Ukraine. The role of political parties in shaping Ukraine political meanings and values, producing party political values. Analyzed the status of political parties in the Ukrainian society and the performance of the ideological function. The characteristic nature of the so-called "Manipulative ideologies" and their cognitive component. Determined further prospects of political parties as the organizers of the ideological and political life in Ukrainian society.

Keywords: political values, political ideology, political party, political pluralism, manipulative ideology, the image of the party, the party strength.

Представлен теоретико-политологический анализ проблемы ценностного содержания партийных идеологий в современной Украине. Раскрыта роль политических партий Украины в формировании политических смыслов и значений, выработке партийных политических ценностей. Проанализирован статус политических партий в украинском обществе и выполнение ими идеологической функции. Показано, что идеология партий может не совпадать с идеологией развития страны, или даже противостоять ей. В отношениях между партиями и государством проявляется их взаимная способность к приспособлению и к совместной модернизации, которая неизбежна для любого политического транзита, тем более для демократического.

Политические партии, учитывая свои имманентные свойства, призванные идейно, мировоззренчески и организационно сопровождать такой переход, нейтрализуя его риски. В идеале от политических партий ожидаются программы стратегического управления и динамичного развития, объединение основной массы населения и элиты вокруг общих национальных интересов,

целей и задач, чтобы общество могло ускоренно и инновационно развиваться. В свою очередь граждане также имеют право на выбор идеологии, мировоззрения, политических взглядов, политических интересов.

Определено, что достаточно низкий рейтинг конкретных украинских партий и невысокий уровень доверия к ним свидетельствуют не об отрицании данного института в принципе, а о низкой функциональности реально существующих партий по сравнению с теми нормативными представлениями, которые сформированы в украинских граждан в ходе актуализации партийных идеологий.

Охарактеризованы сущность т.н.«манипулятивных идеологий» и их когнитивная составляющая. Определена дальнейшая перспектива развития политических партий как организаторов идеологической и политической жизни в украинском обществе.

Ключевые слова: политические ценности, политическая идеология, политическая партия, политический плюрализм, манипулятивная идеология, имидж политической партии, сила партии